Spis treści

Wstęp 7

I. Arthur Bliss Lane – pierwszy ambasador Stanów Zjednoczonych w powojennej Polsce

1. Ambasador bez ambasady – w obliczu Jałty i Poczdamu 19
2. W hotelu „Polonia" 45
3. Ambasada amerykańska wobec wyborów do sejmu 19 stycznia 1947 roku 79
4. Koniec misji Arthura Bliss Lane'a w Warszawie – rezygnacja czy dymisja? 111
5. „Przemoc i oszustwo" – polskie wybory 1947 roku w amerykańskiej polityce 140

II. John R. Davis – pierwszy ambasador Stanów Zjednoczonych w wolnej Polsce

6. Ambasada bez ambasadora – w obliczu napięć między Waszyngtonem a Warszawą 167
7. Obraz kampanii wyborczej i wyników wyborów 4 i 18 czerwca 1989 roku w raportach ambasady USA w Warszawie 189
8. Plan pomocy Polsce administracji George'a Busha 213

9. Ambasada USA wobec wyboru Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta 237

10. „Największy krok w kierunku wolności i demokracji, jaki kiedykolwiek widziano w bloku sowieckim" – polskie wybory w amerykańskiej polityce 259

Zakończenie 282

Wykaz ważniejszych skrótów 289

Bibliografia 292

Summary 307

Indeks osób 310

Wstęp

Od chwili powstania Stanów Zjednoczonych Ameryki Polacy mieli szczególną inklinację do tego kraju. Wolność i demokrację – tak przez siebie cenione – częstokroć znajdowali właśnie za oceanem. W ostatnim dziesięcioleciu niejednokrotnie spotkać można było opinie, znajdujące poparcie w wynikach badań opinii publicznej, iż Polska to jedno z najbardziej proamerykańskich państw na świecie. Tymczasem, jak zauważał w 1981 r. Mieczysław Biskupski, „jest tylko jeden przyjaciel, jakiego Polska kiedykolwiek mogła mieć w Stanach Zjednoczonych, który może być uznany za strategicznego – jej dzieci", natomiast „Stany Zjednoczone mają interesy, które okazjonalnie są zbieżne z polskimi"[1].

Treść listu, który otrzymałam od generała Williama Odoma (dyrektora Narodowej Agencji Bezpieczeństwa USA w latach 1985–1988), upewniła mnie o słuszności decyzji opracowania zagadnienia stanowiącego temat niniejszej monografii: „Na świecie jest około 190 krajów, większość z których przedziera się i rywalizuje, aby pozyskać zainteresowanie Stanów Zjednoczonych. Polska jest jednym z nich. Większość Amerykanów nie będzie potrafiła ci powiedzieć, czy USA przedkłada Wenezuelę nad Meksyk czy Mikronezję. To po prostu nie ma miejsca w ich świadomości. Polonia amerykańska, oczywiście, ma obsesję na punkcie Polski, podobnie zresztą, jak inni »łącznikowi« [od łącznika, np. jak w Polish-Americans – A.M.] Amerykanie, którzy mają obsesję na punkcie krajów, z których pochodzą. Bardziej prawdopodobne jest, że przywódcy amerykańscy będą mieli jakąś opinię, lecz muszą oni dzielić swój czas pomiędzy wiele krajów świata. Polska nie znajduje się nawet blisko czołówki zainteresowania. To szczęście, jeśli prezydent USA zna

---

[1] M. B. Biskupski, *Poland in American Foreign Policy, 1918–1945 „Sentimental" or „Strategic" Friendship – A Review Article*, „Polish American Studies" 38 (1981), No. 2, s. 5–15.

nazwisko prezydenta Polski"[2]. Czy i w jakim zakresie pogląd gen. W. Odoma jest trafny? Czy stosunki polsko-amerykańskie są diametralnie różne od amerykańsko-polskich? Czy relacje dwustronne uzależnione są od bieżących interesów amerykańskich?

Sprowokowana pytaniami dotyczącymi stosunku Ameryki do Polski i Polaków, postanowiłam poddać go gruntownej analizie w dwóch różnych okresach, w których ważyły się przyszłe losy Polski. Płaszczyzną porównania stały się dwa przełomowe akty wyborcze – wybory parlamentarne i prezydenckie lat 1947 i 1989 – całkowicie odmienne w charakterze i skutkach, bowiem grzebiące nadzieje na demokratyczną i suwerenną Polskę po zakończeniu II wojny światowej oraz urzeczywistniające nadzieję na odrodzenie suwerennej i niepodległej Rzeczypospolitej.

Podkreślanie w tym miejscu różnic pomiędzy tymi wydarzeniami nie jest koniecznie – są one zbyt oczywiste. W niniejszej pracy podjęto jednak próbę wskazania, że na oba przełomowe okresy można spojrzeć jak na akty tego samego dramatu. W ramach ustanowionego przez komunistów w Polsce reżimu Polacy dwukrotnie próbowali dokonać wolnego wyboru. W roku 1947 wobec sowieckiego wsparcia dla polskich komunistów, oczywistych nadużyć, przemocy i fałszerstw wybór był tylko iluzją. W 1989 r. oficjalnie wyznaczone granice swobodnego wyboru okazały się wystarczające, aby pomieścić powszechną niechęć dla reżimu, co – mimo limitów – oznaczało faktyczne zwycięstwo. Dwukrotne głosowanie w wyborach parlamentarnych w Polsce Ludowej, które miało mieć kluczowe znaczenie dla przyszłości Polaków oraz dwukrotny wybór prezydenta przez Zgromadzenie Narodowe w okresie powojennym skłaniają ku refleksji.

Wydarzenia w Polsce łączą także wydarzenia światowe: upadek faszyzmu, upadek komunizmu – każde z nich niosące nadzieje na odrodzenie wolnej i suwerennej Polski. W skali makro, obie daty 1947 i 1989 – wyznaczające jednocześnie początek i koniec zimnej wojny – wydają się tworzyć niezwykle interesującą płaszczyznę porównań dla amerykańskiej oceny wydarzeń w Polsce i tym samym stanowią o treści przedstawionego w niniejszej monografii obrazu.

Opracowanie to nie ma charakteru tradycyjnego ujęcia relacji polsko-amerykańskich i amerykańsko-polskich, tzn. skupionego na ściśle polityczno-dyplomatycznym wymiarze relacji dwustronnych. Jest natomiast przyczynkiem do stworzenia pełniejszego obrazu stosunków amerykańsko-polskich, uwzględniającego na pierwszym planie rolę ambasadorów amerykańskich wysłanych do Polski. Głównym wątkiem rozprawy jest analiza obrazu sytuacji w Polsce, wytworzonego przez amerykańską dyplomację oraz jego reperkusje w Stanach Zjednoczonych. W opracowaniu niniejszym zawiera się także interesująca płaszczyzna do dokonania

[2] List W. E. Odoma do Anny Mazurkiewicz, Hudson Institute, Waszyngton DC, USA, 22.04.2003.

porównań stosunku amerykańskiej ambasady do problematyki polskiej w latach 1947 i 1989, a także amerykańskiej odpowiedzi na wydarzenia w Polsce na początku i końcu zimnej wojny.

W pracy podjęłam próbę wykazania, że wybory w Polsce lat 1947 i 1989 zajmowały istotne miejsce w dyplomacji amerykańskiej, prezentując te wydarzenia nie tylko poprzez ogólnie rozumiane uwarunkowania – przyczyny i skutki, ale w możliwie najszerszym ujęciu, personifikując zdarzenia i procesy ujęte w temacie.

Przystępując do analizy wizerunku Polski prezentowanego przez amerykańską dyplomację, postawiłam następujące pytania badawcze: czy wybory parlamentarne i prezydenckie stanowiły przedmiot zainteresowania Amerykanów? Jeśli tak, to dlaczego? Jaki wizerunek Polski kształtowali przebywający w Polsce Amerykanie i czy informacje dotyczące Polski przekazywane przez ambasadę miały istotny wpływ na kierunek polityki USA względem Polski? Jaką rolę w relacjach bilateralnych odegrali ambasadorzy Arthur Bliss Lane i John R. Davis Jr. i na ile ich stosunek do Polski i Polaków był podobny? Czy ich działalność dyplomatyczna wykraczała poza zakres obowiązków szefa misji dyplomatycznej i czy nosiła znamiona zaangażowania emocjonalnego po stronie społeczeństwa Polski? Jak postrzegano w Stanach Zjednoczonych szanse odrodzenia suwerennej Polski po II wojnie światowej? Wreszcie, czy można mówić o zaangażowaniu Amerykanów w budowę demokracji w Polsce, przekładając deklaracje na konkretne działania?

Dla uzyskania odpowiedzi na postawione powyżej pytania badawcze niezbędna okazała się szeroka analiza różnych typów źródeł. Pośród źródeł dyplomatycznych dla analizy działalności ambasady w 1947 r. najistotniejsze okazały się raporty ambasady warszawskiej z lat 1945–1947 (*General Records of the American Embassy in Warsaw 1945–1947*, w: *Records of the Foreign Service of the Department of State, rec.gr.84*) oraz dokumenty Departamentu Stanu z lat 1945–1949 (*Confidential U.S. State Department Central Files; Poland Internal Affairs and Foreign Affairs, 1945–1949*), które uzyskałam w formie mikrofilmów. Wykorzystałam także kopie materiałów archiwalnych z kolekcji Arthura Bliss Lane'a *(Arthur Bliss Lane Papers, Sterling Memorial Library, Yale University*). W celu weryfikacji powyższych korzystałam z drukowanego wydawnictwa źródłowego *Foreign Relations of the United States* za lata 1945–1947, jednakże z uwagi na szerokie wykorzystanie powyższego źródła w literaturze, którą możliwie szeroko uwzględniam w opracowaniu, zbioru tego nie przyjęłam za podstawę moich badań skoncentrowanych na działalności placówki dyplomatycznej w Warszawie.

Dla badań nad działalnością ambasady amerykańskiej w roku 1989 najistotniejsze okazały się raporty ambasadora Johna R. Davisa z tego roku (*Warsaw Embassy Records 1989,* jeszcze bez sygnatury archiwalnej). Odtajnione kopie raportów ambasadora znajdują się w posiadaniu National Security Archive w Waszyngtonie, które jest pozarządową organizacją typu non-profit zajmującą się różnorodną

działalnością od badawczej, wydawniczej po prawniczą. National Security Archive mieści się w na terenie Gelman Library w George Washington University. Założone w 1985 r. przez Toma Blantona i Malcolma Byrne'a „największe pozarządowe archiwum odtajnionych dokumentów na świecie"[3], w oparciu o podstawę prawną, jaką daje *Freedom of Information Act* (FOIA) z 1966 r.[4], wraz z późniejszymi poprawkami, uzyskuje od agend rządu amerykańskiego dokumenty dotąd objęte klauzulą tajności.

Jeden z pracowników National Security Archive Gregory F. Domber zamieścił w roku 2001 na stronie internetowej archiwum artykuł *Solidarity's Coming Victory: Big or Too Big. Poland's Revolution as Seen from the U.S. Embassy*[5]. Z pomocą tego autora udało się mi dotrzeć do odtajnionej części raportów ambasadora Davisa z czerwca i lipca 1989 r.; po raz pierwszy materiały te w całości wykorzystane zostały w niniejszym opracowaniu[6].

W celu weryfikacji tej dokumentacji przeprowadziłam wywiady z ambasadorami Johnem Davisem i Nicholasem Reyem. Ponadto rozesłałam kwestionariusze z pytaniami dotyczącymi przedmiotu badań, na które zechcieli odpowiedzieć: Zbigniew Brzeziński, Richard T. Davies, Edward Równy, William E. Odom.

Nieocenionym źródłem dotyczącym funkcjonowania amerykańskiej placówki dyplomatycznej w Warszawie w 1947 i 1989 r. były także wspomnienia Arthura Bliss Lane'a, *Widziałem Polskę zdradzoną* (1948), a także relacja żony ambasadora Johna Davisa, Helen (2001)[7].

Dla poznania obu okresów – lat 1947 i 1989 – korzystałam z wydawnictw ciągłych: „Congressional Record", „Departament of State Bulletin" oraz „Public

---

[3] National Security Archive: http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/the_archive.html, 3–11–2004 (data uzyskania informacji z witryny internetowej, dla odróżnienia od daty publikacji, została podana z myślnikiem w miejsce kropki).

[4] Tekst „Freedom of Information Act" (Akt o wolnym dostępie do informacji) dostępny jest m.in.: http://www.usdoj.gov/04foia/foiastat.htm, 3–11–2004.

[5] G. F. Domber, *Solidarity's Coming Victory: Big or Too Big. Poland's Revolution as Seen from the U.S. Embassy*: http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB42; 15–07–2001. „Gazeta Wyborcza" 2–30.06.2001 r. publikowała tłumaczenie 10 raportów umieszczonych na stronie internetowej National Security Archive. Korespondencja Bartosza Węglarczyka zapowiadająca odtajnienie raportów zob. „Gazeta Wyborcza" (dalej cyt.: GW), nr 94, 21–22.04.2001.

[6] Odtajnione przez National Security Archive na podstawie FOIA raporty dotyczyły kwestii wyborów w Polsce, jest ich w sumie 110 i obejmują łącznie 738 stron. Nie jest to, oczywiście, całość raportów ambasady, bowiem tych – sądząc tylko po numeracji – z Warszawy wysłano ponad 2 890. Część z nich, rzecz jasna, nie dotyczyła spraw politycznych. W tym samym okresie z Departamentu Stanu wysłano w sumie 64 819 wiadomości.

[7] A. Bliss Lane, *I Saw Poland Betrayed, An American Ambassador Reports to the American People*, New York 1948 (wyd. polskie: A. Bliss-Lane, *Widziałem Polskę zdradzoną*, Warszawa 1984); H. C. Davis, *Wspomnienia żony amerykańskiego dyplomaty z czasów poprzedzających upadek komunizmu w Polsce*, tłum. E. Krasińska, Kraków 2001.

Papers of American Presidents" znajdujących się zbiorach biblioteki Notre Dame (USA) oraz w serwisach internetowych Lexis-Nexis (Academic) i Thomas (Biblioteka Kongresu USA).

Przeprowadzoną w Stanach Zjednoczonych kwerendę archiwalną uzupełniłam w Instytucie Pamięci Narodowej w Warszawie, zbierając informacje dotyczące inwigilacji działalności amerykańskiej placówki dyplomatycznej przez peerelowskie służby bezpieczeństwa. W Archiwum Akt Nowych poszukiwałam materiałów dotyczących relacji przedstawicieli rządu polskiego z amerykańskimi dyplomatami.

Zagadnienie amerykańskiej reakcji na wybory w Polsce badałam również w oparciu o przeprowadzoną analizę prasoznawczą, której wyniki zamieściłam w rozprawie doktorskiej[8]. Dostęp do tytułów prasy amerykańskiej uzyskałam w formie mikrofilmów (dla roku 1947) oraz poprzez elektroniczną bazę danych Lexis-Nexis i Dow Jones. Baza Lexis-Nexis umożliwiła również dostęp do badań opinii publicznej (Lexis-Nexis Polls) oraz stenogramów z obrad Kongresu USA z roku 1989 (Lexis-Nexis Congressional).

Historiografia dotycząca losów Polski, przyjmująca za przedmiot badań okres zimnej wojny, jest niewątpliwie obszerna, zarówno w odniesieniu do literatury obcej, jak i rodzimej. Dla problematyki zimnowojennej interesującym wprowadzeniem do tematu są monografie Johna L. Gaddisa[9], który od wielu lat z amerykańskiej perspektywy podejmuje zagadnienia genezy, przebiegu oraz skutków konfrontacji dwóch mocarstw. O stosunkach Waszyngton–Moskwa interesująco piszą Henry Kissinger i Zbigniew K. Brzeziński[10], którzy z racji swojego doświadczenia politycznego analizują relacje dwustronne z amerykańskiego punktu widzenia. Tymczasem Wladislaw Zubok i Konstantin Pleszakow, a także

---

[8] Przytaczając opinie prasy amerykańskiej, kierowałam się wynikami własnej analizy prasoznawczej obejmującej lata 1947 i 1989, której przedmiotem były następujące tytuły prasowe: „Chicago Tribune", „Christian Science Monitor" (tylko 1989 r.), „Los Angeles Times", „New York Herald Tribune" (tylko 1947 r.), „New York Times", „Wall Street Journal", „Washington Post", „USA Today" (tylko 1989 r.). W stosunku do roku 1947 nastąpiła więc zmiana polegająca na zastąpieniu „New York Herald Tribune" (przestała istnieć w 1965 r.) pismem, które w ciągu 40 lat rosnącą jakością zagranicznych korespondencji i niezależnością od wielkich koncernów prasowych wypracowało sobie wysoką pozycję opiniotwórczą w kwestiach polityki zagranicznej USA – dziennikiem „Christian Science Monitor". Do grona tytułów analizowanych dla 1947 r. dołączył też wydawany od 1982 r. dziennik „USA Today", który szybko zyskał miano gazety krajowej. A. Mazurkiewicz, „Stany Zjednoczone wobec wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Polsce w latach 1947 i 1989", rozprawa doktorska, maszynopis, Gdańsk 2006.

[9] J. L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War 1941–1947*, New York–London 1972; *idem*, *We Now Know. Rethinking Cold War History*, Oxford–New York 1997; *idem*, *The United States and the End of The Cold War. Implications, Reconsiderations, Provocations*, New York 1992.

[10] H. Kissinger, *Dyplomacja*, Warszawa 1998; Z. Brzeziński, *The Soviet Bloc, Unity and Conflict*, Cambridge (Mass.) 1960; *idem*, *Plan gry: USA–ZSRR*, Warszawa 1990.

Vojtech Mastny[11], piszą o zimnej wojnie, skupiając uwagę przede wszystkim na Kremlu.

W ramach tematyki obejmującej okres zimnowojennej rywalizacji USA–ZSRR istotny element stanowią zagadnienia związane z losami Europy Wschodniej. W tym zakresie anglojęzyczne prace Geira Lundestada, Thomasa W. Simonsa Jr., Eduarda Marka, Roberta A. Garsona, Stephena A. Garreta omawiające amerykańską politykę wobec Europy Wschodniej w latach powojennych pokazują, jak zmieniała się ocena tej polityki od połowy lat 70.[12] Dla wydarzeń końca lat 80. należy wskazać przede wszystkim na książki pisane przez uczestników i świadków wydarzeń, m.in. Roberta L. Hutchingsa, George'a Busha i Brenta Scowcrofta, Jamesa Bakera *et al.*[13]

W obrębie tematyki zimnowojennej w amerykańskiej historiografii istotne miejsce znalazła także problematyka polska[14]. Wraz z narodzinami Solidarności i wzrostem zainteresowania Polską w USA wydano wiele pozycji, które dają dobre tło dla zrozumienia amerykańskiego stosunku do naszego kraju w 1989 r.[15]

---

[11] W. Zubok, K. Pleszakow, *Zimna wojna zza kulis Kremla. Od Stalina do Chruszczowa*, Warszawa 1999; V. Mastny, *Stalin i zimna wojna. Sowieckie poczucie zagrożenia*, Warszawa 2006.

[12] G. Lundestad, *The American Non-Policy Towards Eastern Europe 1943–1947: Universalism in an Area not of Essential Interest to the United States*, Tromsö–New York 1975; E. Mark, *American Policy Toward East Europe and the Origins of the Cold War 1941–46: An Alternative interpretation*, „Journal of American History" 68, No. 2 (Sept. 1981), s. 313–336; S. A. Garret, *From Potsdam to Poland. American Policy Toward Eastern Europe*, New York–Westport (Conn.)–London 1986; R. A. Garson, *American Foreign Policy and the Limits of Power: Eastern Europe 1946–50*, „Journal of Contemporary History" 21, No. 3 (Jul. 1986), s. 347–366; T. W. Simons, Jr., *Eastern Europe in the Postwar World*, New York 1993.

[13] G. Bush, B. Scowcroft, *A Word Transformed*, New York 1998 (polskie wydanie: *Świat przekształcony*, tłum. J. J. Górski, Warszawa 2000); R. L. Hutchings, *American Diplomacy and the End of the Cold War. An Insider's Account U.S. Policy in Europe, 1989–1992*, Washington 1997; J. A. Baker, T. DeFrank, *The Politics of Diplomacy, Revolution, War & Peace, 1989–1992*, New York 1995; M. Beschloss, S. Talbott, *At the Highest Levels*, Boston (Mass.) 1993; R. M. Gates, *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*, New York 1997.

[14] R. F. Staar, *Poland 1944–1962. The Sovietization of a Captive People*, New Orelans (LA) 1962; H. Stehle, *The Independent Satellite: Society and Politics in Poland since 1945*, London 1965; J. W. Zurawski, *Poland. The Captive Satellite*, Detroit (MI) 1963; H. P. Stern, *The Struggle For Poland*, Washington 1953.

[15] Wśród nich na uwagę zasługują m.in.: A. R. Rachwald, *In search of Poland. The superpower's Response to Solidarity, 1980–1989*, Stanford (CA) 1990; N. G. Andrews, *Poland 1980–1981. Solidarity versus the Party*, Washington 1985; T. Rosenberg, *The Haunted Land. Facing Europe's Ghosts after Communism*, New York 1996; J. Leftwich Curry, L. Fajfer, *Poland's Permanent Revolution. People vs. Elites 1956–1990*, Washington 1996; D. J. MacEachin, *U.S. Intelligence and the Confrontation in Poland, 1980–1981*, Pennsylvania State University (PA) 2002; N. Ascherson, *The Polish August. The self-limiting Revolution. An eyewitness report of the events in Poland since August 1980 by a veteran observer of Polish Affairs- with an update on the Christmas crisis of 1981*, New York 1982.

Wśród literatury rodzimej analizującej amerykańską politykę względem Europy Wschodniej w czasie zimnej wojny należy wskazać na cenne poznawczo, oparte na szerokiej podstawie źródłowej opracowanie pióra Marka K. Kamińskiego *W obliczu sowieckiego ekspansjonizmu. Polityka Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii wobec Polski i Czechosłowacji 1945–1948* oraz monografie Andrzeja Manii omawiające amerykańską politykę wobec Europy Wschodniej[16].

Jak dotąd, jedyną syntezą stosunków amerykańsko-polskich doprowadzoną do ery Gierka jest książka Piotra S. Wandycza *The United States and Poland* z 1980 r.[17]

Spośród prac, które są najbliższe tematyce niniejszej monografii, choć nie zawierają szerokiej analizy stanowiska społeczeństwa amerykańskiego wobec spraw polskich, wskazać należy na tytuły autorstwa m.in.: Richarda C. Lukasa, Romana Buczka, Ralpha B. Leveringa, Williama Larsha[18]. Interesujący materiał poznawczy stanowią materiały z konferencji w Santa Monica, Uniwersytecie Michigan oraz Miedzeszynie[19]. Ważną także ze względu na materiał wspomnieniowy pozyskany

[16] M. K. Kamiński, *W obliczu sowieckiego ekspansjonizmu. Polityka Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii wobec Polski i Czechosłowacji 1945–1948*, Warszawa 2005; A. Mania, *The National Security Council i amerykańska polityka wobec Europy Wschodniej w latach 1945–1960*, Kraków 1994; *idem*, *Bridge Building, Polityka USA wobec Europy wschodniej w latach 1961–1968*, Kraków 1996; *idem*, *Détente i polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy Wschodniej styczeń 1969-styczeń 1981*, Kraków 2003. Problematykę miejsca Polski w polityce mocarstw podejmuje także praca W. Borodzieja (*Od Poczdamu do Szklarskiej Poręby. Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1947*, Londyn 1990), która dla zagadnienia stosunku Stanów Zjednoczonych do Polski korzysta w znacznej mierze z opracowań. Oczywiście, niezbędny jest też szerszy kontekst z okresu II wojny światowej. W jego poznaniu pomaga m.in. praca J. Karskiego, *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919–1945. Od Wersalu do Jałty*, Lublin 1998. Przyczynek do uogólnienia stosunku USA do Polski stanowi artykuł J. Nowaka-Jeziorańskiego, *Polityka amerykańska wobec kraju i emigracji w latach zimnej wojny*, „Zeszyty Historyczne" 1985, nr 74, s. 40–57.

[17] P. S. Wandycz, *The United States and Poland*, Cambridge (Mass.)–Londyn 1980. Wiele prac na temat relacji amerykańsko-polskich napisał Longin Pastusiak, m.in.: *Amerykańscy prezydenci wobec spraw polskich*, Warszawa 1992; *idem*, *Polska–Stany Zjednoczone w latach 1945–1947*, b.m.w. 1991 i inne. Opierając się na tych samych źródłach, z których korzystał L. Pastusiak (Confidential U.S. State Departament Central Files: Poland 1945–1949) i uzupełniając badania o raporty ambasady warszawskiej oraz osobiste archiwum A. Bliss Lane'a w odniesieniu do reakcji amerykańskiej dyplomacji na wybory w Polsce, wyciągnęłam jednak inne wnioski.

[18] R. Buczek, *Stanisław Mikołajczyk*, t. 1–2, Toronto 1996; R. B. Levering, *American Opinion and the Russian Alliance 1939–1945*, North Carolina1976; W. Larsh, *Yalta and the American Approach to Free Elections in Poland*, „Polish Review" XL (1995), No. 3, s. 267–280; R. C. Lukas, *Bitter Legacy. Polish-American Relations in the Wake of Word War II*, Lexington (KY) 1982; *idem*, *The Strange Allies: The United States and Poland, 1941–1945*, Knoxville (TN) 1978; M. B. Biskupski, *Poland in American Foreign Policy 1918–1945: „Sentimental" or „Strategic" Friendship?*, „Polish-American Studies" 38 (1981), No. 2, s. 5–15; M. Kula, *Paryż, Londyn i Waszyngton patrzą na październik 1956 r. w Polsce*, Warszawa 1992; *Państwa zachodnie wobec przełomowych wydarzeń w Polsce w latach 1945–1995*, red. W. Malendowski, K. Robakowski, Poznań 1995.

[19] R. Johnson, B. Kliszewski (oprac.), *United States Policy Toward Poland. A Conference Report*, Santa Monica (CA) 1987; *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej*

w wywiadach jest niepublikowana pozycja Johna L. Armstronga, „More Than a Diplomatic Mission; The American Embassy and the Ambassador Arthur Bliss Lane in Polish Politics July 1945 – February 1947". Zawarte w niej informacje uzyskane m.in. od Edwarda Osóbki-Morawskiego, Victora Cavendish-Bentincka, por. Williama Toneska oraz żony ambasadora Bliss Lane'a sprawiają, iż jest ona bardzo przydatna do prowadzonych badań.

Wśród rodzimych publikacji odnoszących się do komunistycznych zabiegów o przejęcie i utrzymanie władzy w Polsce, w kontekście analizy przede wszystkim układu sił wewnętrznych, dla poznania specyfiki okresu nieodzowne są m.in. monografie: Krystyny Kersten, Marka Łatyńskiego, Andrzeja Paczkowskiego oraz Antoniego Dudka[20].

W literaturze polskiej ukazało się już kilka prac dotyczących wyborów parlamentarnych w Polsce, m.in. pióra Mariana Skoczylasa i Czesława Osękowskiego[21]. W literaturze obcej ogólnie problematykę wyborów w Polsce podnoszą m.in.: Theodore P. Wright, Richard F. Staar[22]. Jak dotąd, żadna z wymienionych pozycji nie podejmuje jednak problemu odbioru wyborów w Polsce poza jej granicami. Najczęściej tamże cytowanymi próbkami odbioru wyborów w USA, Wielkiej Brytanii czy Francji jest niewielki zbiór *Faked Elections in Poland as Reported by the Foreign Observers*, pod redakcją A. Bregmana (Londyn 1947)[23].

---

konferencji, Miedzeszyn, 21–23 X 1999, red. A. Paczkowski, Warszawa 2002; *Materiały konferencji: Wynegocjowany upadek komunizmu. Polskie rozmowy Okrągłego Stołu, dziesięć lat później*, Uniwersytet Michigan, 7–10.04.1999, cz. I–V, http://www.umich.edu/~iinet/PolishRoundTable/pdf (dalej cyt.: Wynegocjowany upadek komunizmu).

[20] K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, b.m.w. 1984; M. Łatyński, *Nie paść na kolana. Szkice o polskiej polityce lat powojennych*, Wrocław 2002; A. Paczkowski, *Od sfałszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski: Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999; *idem*, *Stanisław Mikołajczyk czyli klęska realisty*, Warszawa 1991; A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004.

[21] Są to m.in. prace: M. Skoczylasa, *Wybory do sejmu ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w świetle skarg ludności*, Warszawa 2003; *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947*, oprac. J. Wrona, Warszawa 1999; Cz. Osękowski, *Wybory do sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000; N. Pietrow, *Sztuka wygrywania wyborów*, „Karta" 1996, nr 18, s. 121–129; S. Wójcik, *Sfałszowane wybory*, „Zeszyty Historyczne" 1981, z. 43. Wydarzeniom 1989 r. również poświęcono już wiele opracowań, w tym m.in.: K. B. Janowski, *Polska. Rok 1989, W kręgu refleksji nad zmianą polityczną*, Kielce 1998; J. Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego 1989–1995*, Warszawa 1997; R. Chruściak, *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998*, Warszawa 1999.

[22] T. P. Wright, *The Origins of the Free Elections Dispute in the Cold War*, „Western Political Quarterly" 14 (Dec. 1961), No. 4, s. 850–864; R. F. Staar, *Elections in Communist Poland*, „Midwest Journal of Political Science" 2 (May 1958), No. 2, s. 200–218.

[23] Przedstawieniu sytuacji w Polsce odbiorcom zachodnim służyła wydana również przez Polish Freedom Movement w Londynie wcześniejsza pozycja: *Poland To-day as seen by Foreign Observers*, red. M. K. Dziewanowski (Londyn 1946). Obie ukazały się staraniem polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii.

Powyższe opracowania uzupełniono kwerendą w „Foreign Affairs", „Public Opinion Quarterly", „Polish Review", „Polish American Studies", „East-European Quarterly" przeprowadzoną od roku 1945 do współczesności.

Nie podjęto dotąd próby ukazania wizerunku tworzonego przez ambasadę USA w odniesieniu do wyborów w Polsce lat 1947 i 1989. Nie podjęto też dotąd szczegółowej analizy recepcji wybranych tu zagadnień w połączeniu z zabiegiem ich porównania, w tym przypadku - z niezmienionej latami obcej dominacji, amerykańskiej perspektywy.

Ramy czasowe pracy wyznaczają daty 1947 i 1989. Natomiast podział wewnętrzny pracy, treść poszczególnych rozdziałów ujęte zostały w porządku rzeczowym.

W tekście niniejszego opracowania dla określenia obszaru Europy Środkowo-Wschodniej przyjęłam termin: Europa Wschodnia, takiej identyfikacji w analizowanych okresach używano bowiem w analizowanych źródłach zdecydowanie najczęściej. Nazwę taką nosiły również jednostki w Departamencie Stanu, w których gestii znajdowały się sprawy naszego regionu – Office of East European Affairs (EUR/EE).

Stosowany przez amerykańskich dyplomatów i dziennikarzy termin „regime" dla określenia polskich władz, przejęłam używając „reżim". Świadoma jestem różnicy znaczeniowej, jaka zachodzi w rozumieniu tego słowa przez osoby anglojęzyczne (rząd, ustrój, styl, sposób sprawowania rządów), a osoby posługujące się językiem polskim, w którym słowo to ma jednoznacznie pejoratywną konotację. Jednakże, zważywszy na fakt, iż słowo „regime" stosowane było w odniesieniu do władz komunistycznych, a następnie do „strony koalicyjno-rządowej", pozwoliłam sobie utrzymać w analizowanych latach 1947 i 1989 to nazewnictwo, które identyfikuje charakter władzy komunistycznej. Wszystkich tłumaczeń z języka angielskiego znajdujących się w tekście dokonałam samodzielnie, przyjmując za priorytet wierność przekładu oraz charakter wypowiedzi. Za ich brzmienie ponoszę wyłączną odpowiedzialność.

W pracy używam nazwy Solidarność bez cudzysłowu, w odróżnieniu od NSZZ „Solidarność", podkreślając w ten sposób różnicę pomiędzy związkiem zawodowym a grupami opozycji skupionymi wokół Lecha Wałęsy, które przez Amerykanów najczęściej wymiennie określane były jako opozycja lub Solidarność. Artykuły redakcyjne lub komentarze zamieszczane przez redakcję czasopism, z uwagi na nazwę sekcji, w których się znalazły, określiłam „Op.-Ed." (*Opinion-Editorial*).

Korzystając ze źródeł i opracowań zamieszczonych w internecie, dysponując datą ich umieszczenia w sieci, podawałam ją w formacie przyjętym dla wszystkich pozostałych publikacji (np. 1.01.2001). Każdorazowo umieściłam ponadto daty określające, kiedy korzystałam z cytowanego źródła i dla odróżnienia utrwalam je w tekście w formacie 1–01–2001. Zarówno w przypisach, jak i w bibliografii nie

przejęłam zwyczaju podawania wydawcy publikacji, poza nielicznymi wyjątkami, w których było to uzasadnione. Przyjęłam natomiast zasadę, że przy podawaniu miejsca publikacji w USA, poza przypadkami, gdy było to oczywiste, jak np. Nowy Jork, wprowadzam skrócony zapis identyfikujący konkretny stan, zgodny z oznaczeniami stosowanymi w Kongresie USA. Wszystkie najważniejsze i najczęściej powtarzające się w pracy skróty są umieszczone w wykazie najważniejszych skrótów.

Ze względu na powtarzalność nazwiska amerykańskiego prezydenta George'a Busha, w pracy wprowadziłam także jego wyraźne rozróżnienie od syna George'a W. Busha. Syn 41. prezydenta USA George'a Herberta Walkera Busha, George Walker Bush (43. prezydent) nosi o jedno imię mniej i nie występuje na stronach niniejszej monografii, więc przyjęłam zapis G. Bush dla określenia prezydenta USA w latach 1989–1993.

Pragnę serdecznie podziękować wszystkim, którzy radą, życzliwością i wsparciem umożliwili mi zrealizowanie mojego zamierzenia naukowego – a zwłaszcza profesorowi Mieczysławowi Nurkowi. Przeprowadzenie szeroko zakrojonych badań w Stanach Zjednoczonych nie byłoby możliwe bez wsparcia Państwa Marthy i Stanleya Garstków, którzy ufundowali stypendium badawcze w ramach „American Polish Research Fellowship" w Notre Dame University w USA. Uprzejmie dziękuję panom profesorom: Piotrowi S. Wandyczowi, Andrzejowi Walickiemu, Thomasowi Blantzowi, Louisowi Liebovichowi oraz Panu Bogusławowi Windowi za cenne wskazówki badawcze i nieocenioną pomoc w dotarciu do osób, których relacje okazały się kluczowe dla niniejszej pracy. Dziękuję pracownikom National Security Archive w Waszyngtonie za udostępnienie raportów ambasady amerykańskiej w Warszawie. Podziękowania składam również tym, którzy zechcieli odpowiedzieć na mój kwestionariusz pytań: Zbigniewowi Brzezińskiemu, Richardowi T. Daviesowi, Williamowi E. Odomowi, Edwardowi L. Równemu oraz ambasadorom Johnowi R. Davisowi i Nicholasowi A. Reyowi. Za istotne i cenne uwagi serdecznie dziękuję profesorowi Markowi Kazimierzowi Kamińskiemu.

Praca ta nie powstałaby bez wsparcia i anielskiej cierpliwości mojego męża – Marcina, któremu dedykuję tę książkę.